

УДК 349.6+346.7

Трегуб Олександр Андрійович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова
Національної академії наук України»*

Trehub Oleksandr

*Candidate of Law, Senior Researcher
Department of Economic and Legal Studies of Economic Security Problems
State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the
National Academy of Sciences of Ukraine"*
ORCID: 0000-0003-0660-5783

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-12-11791

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ ВІД РУЙНУВАНЬ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І ЙОГО ЦІННІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

LEGAL REGULATION IN THE FIELD OF DEMOLITION WASTE MANAGEMENT: THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION AND ITS VALUE FOR UKRAINE

Анотація. Вступ. Відносно стабільна і безконфліктна доба після Другої світової війни сприяла формуванню у Європейському Союзі «мирної» правової рамки управління відходами, яка не містить жодних спеціальних правил стосовно відходів від руйнувань через їх відсутність у більшості європейських країн. Однак адаптацію національного законодавства до права Європейського Союзу доцільно розглядати з позиції змістовно-ціннісного підходу як додаткове «вікно» можливостей для посилення інституційної, фінансової і технічної спроможності у розв'язанні проблеми стрімкого зростання обсягів відходів від руйнувань.

Мета. Метою статті є аналіз окремих підходів законодавства про відходи Європейського Союзу та визначення їх цінності для подальшого розвитку правового регулювання відносин у сфері управління відходами від руйнувань в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти Європейського Союзу та України у сфері управління відходами від руйнувань, а також релевантні документи рекомендаційного характеру; 2) наукові публікації, присвячені правовим та іншим аспектам управління відходами від руйнувань.

У процесі дослідження було використано такі основні методи наукового пізнання: порівняльно-правовий метод (для виявлення відмінностей у законодавчих підходах Європейського Союзу та України щодо можливості відступу від ієрархії управління відходами); сходження від абстрактного до конкретного (з метою конкретизації особливостей запобігання утворенню відходів від руйнувань як найвищого пріоритету в ієрархії управління відходами); аналогія (під час визначення підстав для поширення окремих норм права Європейського Союзу щодо відходів будівництва та знесення на сферу управління відходами від руйнувань); формально-юридичний метод (для з'ясування змісту правових приписів на основі текстуального аналізу положень нормативно-правових актів).

Результати. Аргументовано, що принцип імперативу (означає неможливість відступу від порядку пріоритетності дій з відходами), покладений законом в основу ієрархії управління відходами, може бути перешкодою для забезпечення екологічно безпечного управління відходами від руйнувань. Конкретизовано, що гнучкий підхід до застосування цієї ієрархії, який надає можливість зміни пріоритетності дій з окремими видами відходів на користь кращого екологічного результату (визначений у праві Європейського Союзу), є найбільш розумним і доцільним для організації ефективної системи управління відходами від руйнувань.

Перспективи. У подальших дослідженнях доцільно ідентифікувати інші підходи та інструменти права Європейського Союзу, які транспоновані у національне законодавство неналежним чином або не враховувалися під час адаптації і мають потенціал для вдосконалення правового регулювання відносин у сфері управління відходами від руйнувань.

Ключові слова: відходи від руйнувань, директива, ієрархія управління відходами, адаптація, азбест, запобігання утворенню відходів.

Summary. Introduction. The relatively stable and largely conflict-free period following the Second World War contributed to the development within the European Union of a “peace-time” legal framework for waste management, which does not contain any specific provisions on demolition waste, given its absence in most European countries. However, the adaptation of national legislation to European Union law should be considered from the perspective of a substantive and value-oriented approach as an additional “window of opportunity” for strengthening institutional, financial and technical capacity to address the problem of the rapid increase in volumes of demolition waste.

Purpose. The purpose of the article is to analyze certain approaches embodied in European Union waste legislation and determine their value for the further development of legal regulation in the field of demolition waste management in Ukraine.

Materials and methods. The research materials include: 1) legal acts of the European Union and Ukraine in the field of demolition waste management, as well as relevant soft-law and policy-oriented documents; 2) publications addressing legal and other aspects of demolition waste management.

The study employed the following research methods: the comparative legal method (to identify differences between the legislative approaches of the European Union and Ukraine regarding the possibility of derogation from the waste hierarchy); the method of ascent from the abstract to the concrete (to specify the features of preventing the generation of demolition waste as the highest priority within the waste hierarchy); analogy (in determining the grounds for extending certain European Union legal norms on construction and demolition waste to the field of demolition waste management); the formal legal method (to clarify the content of legal provisions through a textual analysis of legal acts).

Results. The paper argues that the principle of imperativeness (it means the impossibility of deviating from the priority order of waste management operations) underpinning the statutory waste hierarchy may constitute an obstacle to ensuring environmentally sound management of demolition waste. It is further specified that a flexible approach to the application of this hierarchy, which allows for altering the priority of operations for certain types of waste in favour of achieving a better environmental outcome (as provided for in European Union law) is the most reasonable and appropriate for establishing an effective system of demolition waste management.

Discussion. In further research, it is advisable to identify other approaches and instruments of European Union law that have been improperly transposed into national legislation or were not taken into account during the adaptation and that have the potential to improve the legal regulation in the field of demolition waste management.

Key words: demolition waste, directive, waste hierarchy, adaptation, asbestos, waste prevention.

Постановка проблеми. Відносно стабільна і безконфліктна доба після Другої світової війни сприяла формуванню у Європейському Союзі (далі — ЄС) «мирної» правової рамки управління відходами, яка не містить жодних спеціальних правил стосовно відходів, що утворюються у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків (далі — відходи від руйнувань), через їх відсутність у більшості європейських країн. На перший погляд це може вказувати на недоречність глибокого аналізу законодавства ЄС у межах юридичних досліджень, пов'язаних із проблематикою організації та здійснення управління відходами від руйнувань. Однак такий погляд є хибним, адже адаптацію національного законодавства до права ЄС доцільно розглядати з позиції змістовно-ціннісного підходу як додаткове «вікно» можливостей для посилення інституційної, фінансової і технічної спроможності у розв'язанні проблеми стрімкого зростання обсягів відходів від руйнувань.

Зазначеним відходам притаманні характеристики, які об'єктивують потребу формування

комплексу спеціальних норм та прийняття окремих нормативно-правових актів у цій сфері суспільних відносин, що має також гармонійно поєднуватися із євроінтеграційним вектором розвитку вітчизняної правової системи. У науковій літературі називаються такі ключові характеристики відходів від руйнувань: масштабність їх утворення у просторово-часовому вимірі; непередбачуваність компонентного складу, що унеможливило використання стандартних алгоритмів управління; присутність різних небезпечних властивостей [1, с. 59–60]; безконтрольність утворення [2, с. 22]. У зв'язку з цим забезпечення екологічно безпечного та економічно ефективного управління відходами від руйнувань є серйозним викликом для постраждалих від війни територіальних громад. Саме на виконавчі органи сільської, селищної, міської ради законодавство покладає обов'язки щодо організації та координації управління згаданими вище відходами [3]. У цьому контексті механізми та інструменти регулювання відносин у сфері управління відходами в ЄС можуть послужити важливим орієнтиром для удосконалення законодавства України з метою ефективного

розв'язання проблеми утворення і накопичення відходів від руйнувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Під час пошуку джерел наукової інформації з обраної теми не було виявлено завершених правових досліджень у сфері управління відходами від руйнувань монографічного чи дисертаційного рівня. Водночас у наукових статтях і тезах доповідей автори зосереджуються на тих чи інших аспектах відповідної правової проблематики і не претендують на формування системного погляду та комплексне розв'язання виявлених проблем.

Так, О. Гафурова та Т. Новак досліджують сучасний стан правового забезпечення доступу до інформації про відходи, що утворюються внаслідок війни [4], І. Койнова висвітлює питання екологічного управління відходами війни в Україні [5], Н. Красіліч розглядає окремі еколого-правові аспекти управління відходами від руйнувань [2], Є. Марцінюк та О. Хандогіна зупиняються на їхніх ключових характеристиках, що мають значення для управлінських практик громад [1], М. Потіп формулює правові підходи щодо використання відходів війни як ресурсу для відновлення України [6], С. Синчанський аналізує правовий режим цих відходів [7], а О. Таран обґрунтовує пропозиції щодо уточнення визначення відходів від руйнувань у законодавстві України [8].

Однак у наведених наукових працях підходи законодавства ЄС не розглядаються крізь призму їхньої регулятивної цінності для специфічних відносин у сфері управління відходами від руйнувань, що й обумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є аналіз окремих підходів законодавства про відходи ЄС та визначення їх цінності для подальшого розвитку правового регулювання відносин у сфері управління відходами від руйнувань в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти ЄС та України у сфері управління відходами від руйнувань, а також релевантні документи рекомендаційного характеру; 2) наукові публікації, присвячені правовим та іншим аспектам управління відходами від руйнувань.

У процесі дослідження було використано такі основні методи наукового пізнання: порівняльно-правовий метод (для виявлення відмінностей у законодавчих підходах ЄС та України щодо можливості відступу від ієрархії управління відходами); сходження від абстрактного до конкретного (з метою конкретизації особливостей запобігання утворенню відходів від руйнувань як найвищого пріоритету в ієрархії управління відходами); аналогія (під час визначення підстав для поширення окремих норм права ЄС щодо відходів будівництва та знесення на сферу управління відходами від руйнувань); формально-юридичний метод (для з'ясування змісту правових приписів на основі текстуального аналізу положень нормативно-правових актів).

Виклад основного матеріалу. Як уже відзначалося вище, законодавство ЄС не виділяє відходи від руйнувань у самостійний вид та не містить спеціальних правил управління ними. Найближчим за характеристиками видом відходів, якому в нормативно-правових актах ЄС приділяється певна увага, є відходи будівництва та знесення («construction and demolition waste»). Рамкова Директива Європейського парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 р. про відходи та про скасування деяких директив (далі — Директива 2008/98/ЄС) закріплює визначення цих відходів (ст. 3), згадує їх у контексті запобігання утворенню відходів (ст. 9), установлює вимоги до підготовки до повторного використання та рециклінгу відходів будівництва та знесення (ст. 11) [9]. Для кращої імплементації положень Директиви 2008/98/ЄС щодо цих відходів діють також Протокол управління відходами будівництва та знесення (EU Construction & Demolition Waste Management Protocol) та Настанови щодо проведення аудитів перед знесенням будівель (Guidelines for audits before demolition of building), що включають рекомендації з кращих практик оцінювання відходів будівництва та знесення перед демонтажем або реконструкцією будівель і об'єктів інфраструктури [10].

Незважаючи на відсутність спеціального регулювання відносин у сфері управління відходами від руйнувань на рівні ЄС, у нормативно-правових актах Союзу наявні підходи та положення, які потребують аналізу в рамках цього дослідження. По-перше, частина норм, що регламентує управління відходами будівництва та знесення, може бути поширена і на відходи від руйнувань у зв'язку із присутністю у цих двох видів відходів низки спільних ознак і властивостей. По-друге, законодавство ЄС встановлює основоположні для всієї сфери управління відходами інструменти, регулятивне значення яких для відходів від руйнувань потребує уточнення. І найпершим із таких інструментів є ієрархія управління відходами («waste hierarchy»).

Ієрархія управління відходами застосовується у ЄС як пріоритетний порядок дій у законодавстві та політиці щодо запобігання утворенню відходів і управління ними. Вона складається із таких рівнів (у порядку від вищого до нижчого пріоритету): запобігання («prevention»); підготовка до повторного використання («preparing for re-use»); рециклінг («recycling»); інші види відновлення («other recovery»), зокрема з енергетичною метою; видалення («disposal»). Особливостями європейської моделі ієрархії управління відходами є її *гнучкість, адаптивність і спрямованість на досягнення найкращого екологічного ефекту*. Задля цього у ст. 4 Директиви 2008/98/ЄС встановлено, що під час застосування ієрархії управління відходами держави повинні заохочувати вибір тих варіантів, які забезпечують найкращий загальний екологічний результат. З огляду на це, може виникнути потреба

відступити від ієрархії для окремих потоків відходів, якщо це виправдано концепцією життєвого циклу в контексті загальних наслідків утворення таких відходів та управління ними. Для отримання запланованого ефекту від ієрархії важливо враховувати загальні принципи охорони навколишнього середовища, зокрема перестороги та сталого розвитку, технічної здійсненності та економічної доцільності, охорони ресурсів, а також загальні наслідки для довкілля, здоров'я людини, економічні та соціальні наслідки [9]. У Протоколі управління відходами будівництва та знесення, який містить не обов'язкові до виконання настанови, підкреслюються переваги ієрархії відходів, однак визнається, що фактичний вибір варіанту управління зазначеними відходами відрізнятиметься у кожному конкретному випадку залежно від нормативних вимог, а також економічних, екологічних, технічних, санітарно-епідеміологічних та інших міркувань [11, с. 15].

Упровадження в Україні європейської ієрархії управління відходами обумовлено зобов'язаннями, що випливають із Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Додаток XXX до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво»). На сьогоднішній день нормативно-правовою основою застосування в Україні ієрархії є Закон України «Про управління відходами». Ієрархію мають впроваджувати центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації з метою: запобігання утворенню відходів; підготовки відходів до повторного використання; рециклінгу; відновлення відходів, зокрема шляхом виробництва енергії; видалення відходів (у порядку зниження пріоритетності). Закон України «Про управління відходами» також визначає шляхи (ч. 2 ст. 4) та економічні інструменти (ст. 56) для дотримання ієрархії управління відходами. Зокрема, підприємства, установи та організації, діяльність яких призводить до утворення відходів, мають забезпечувати дотримання ієрархії управління відходами шляхом видалення лише тих відходів, що через технологічні чи економічні причини не можуть піддаватися рециклінгу або іншим операціям з відновлення відходів [12]. Екологічні причини у цій нормі не згадуються. До того ж Закон України «Про управління відходами» взагалі не передбачає можливості відступу від ієрархії для досягнення найкращого екологічного результату, як це має місце у Директиві 2008/98/ЄС. Отже, в Україні впроваджується радикально відмінна від ЄС модель ієрархії управління відходами, яка є імперативною і може віддавати перевагу далеко не найефективнішим з погляду екологічних критеріїв операціям з окремими видами відходів, зокрема й відходами від руйнувань. Така адаптація національного законодавства до норм Директиви 2008/98/ЄС має всі ознаки надмірного регулювання, яке отримало назву «позолочування»

права ЄС. Надмірність пов'язана зі значним перевищенням вимог актів права ЄС при їх транспонуванні у правову систему України, що призводить до необґрунтованого навантаження на фізичних та юридичних осіб [13, с. 98–99], а також іноді й до наслідків, протилежних початково визначеним цілям правового регулювання.

Так, основною метою Порядку управління відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1073 (далі — Порядок управління відходами від руйнувань), є запобігання та зменшення негативного впливу зазначених відходів на здоров'я людини та навколишнє середовище. При цьому у складі відходів від руйнувань часто зустрічаються фракції азбесту, які є канцерогенними і спричиняють виникнення у людини багатьох важких захворювань. Усупереч поставленій меті Порядок управління відходами від руйнувань усе ще допускає можливість повторного використання ізоляційних матеріалів, що містять азбест, як наповнювачів для виробництва вогнестійких виробів, заповнювачів для бетону та покрівельних виробів [3]. Якщо беззастережно дотримуватися ієрархії управління відходами, то формально такий підхід є вірним, адже рециклінг стоїть на дві позиції вище за видалення відходів. Під рециклінгом закон розуміє «операцію з відновлення, у результаті якої відходи переробляються у продукцію, матеріали або речовини для їх використання за первинною або іншою метою» [12]. Однак ч. 3 ст. 28 Закону України «Про систему громадського здоров'я» забороняє виробництво і використання азбесту незалежно від виду, а також азбестовмісних виробів і матеріалів у технологічних процесах та під час здійснення будівельно-монтажних робіт на будь-яких об'єктах [14]. З огляду на це, у попередніх роботах пропонувалося доповнити Порядок управління відходами від руйнувань нормою про те, що азбестовмісні відходи підлягають виключно видаленню [15, с. 20].

У разі виникнення колізії між нормами Закону України «Про управління відходами», що фіксують національну модель ієрархії управління відходами, та нормами інших законів, зокрема Закону України «Про систему громадського здоров'я», мають застосовуватися правила подолання колізій між нормативно-правовими актами рівної юридичної сили (зокрема, спеціальна норма має перевагу перед загальною нормою). У наведеному вище випадку спеціальною слід вважати саме норму Закону України «Про систему громадського здоров'я», адже вона встановлює виняток із загального правила про пріоритетний порядок дій з відходами щодо конкретного виду матеріалів (азбесту). Водночас для усунення явної недосконалої ієрархії управління відходами

як безумовного імперативу, а не умовного пріоритету потрібно внести зміни до ст. 4 Закону України «Про управління відходами». Зміни покликані спрямувати адаптацію національного законодавства у сфері управління відходами до Директиви 2008/98/ЄС не лише на виконання євроінтеграційних зобов'язань України (формально-юридичний підхід до адаптації), але й на отримання реальних переваг від «гнучкості» ієрархії у ЄС (змістовно-ціннісний підхід до адаптації). Приклад азбестовмісних компонентів у складі відходів від руйнувань ще раз доводить, що ієрархія управління відходами здатна не лише підвищувати, але й знижувати рівень якості життя у її екологічному вимірі [16, с. 44]. Перехід від жорсткої до адаптивної моделі визначення пріоритетів управління відходами дозволить скоригувати плани управління відходами, зокрема щодо відходів від руйнувань. Наприклад, Національний план управління відходами до 2033 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 р. № 1353-р, для досягнення визначених ним цілей передбачає будівництво інфраструктури управління відходами та впровадження інноваційних технологій, що означає розроблення заходів із управління відходами на основі відповідної ієрархії для кожного потоку відходів [17]. Приклад ієрархії слугує окремим підтвердженням доцільності використання принципу адаптивного управління для ефективної імплементації зарубіжних підходів у національну систему управління відходами від руйнувань [1, с. 60].

Наступним важливим завданням є з'ясування значення рівнів ієрархії управління відходами у взаємозв'язку із визначальними характеристиками відходів від руйнувань. Найбільшої уваги заслуговує перша «сходінка» ієрархії, а саме запобігання утворенню відходів. На думку І. Койнової, «для відходів війни запобігання їх утворенню потрібно розуміти як максимальне вторинне використання та уникнення захоронення» [5, с. 54]. Таке твердження потребує перевірки. Як визначено ч. 2 ст. 3 Закону України «Про управління відходами», запобігання як принцип державної політики означає, що утворювач або власник відходів зобов'язаний вжити заходів для запобігання утворенню відходів та для уникнення, зменшення або усунення їх негативного впливу на здоров'я людей та довкілля [12]. Навіть якщо взяти за основу безконтрольний характер утворення як одну із найвиразніших ознак відходів від руйнувань, що вирізняє їх з-поміж маси інших відходів [2, с. 22], то запобігання як вершина ієрархії залишається актуальним для попередження змішування небезпечних компонентів із безпечними і збільшення таким чином обсягу небезпечних відходів. Наприклад, п. 24 Порядку управління відходами від руйнувань зобов'язує забезпечити видалення (відокремлення) складових, що можуть містити небезпечні відходи, перед початком робіт з демонтажу. П. 28 цього Поряд-

ку у місцях тимчасового зберігання дозволяє здійснювати операції з оброблення виключно основних компонентів відходів від руйнувань, що не містять або не забруднені небезпечними складовими [3].

Водночас слід враховувати, що відходи від руйнувань можуть утворюватися не лише внаслідок безпосереднього пошкодження або руйнування об'єктів, але й у результаті виконання робіт з їх демонтажу (п. 10 Порядку управління відходами від руйнувань) [3]. Саме така діяльність привносить елементи контрольованості у процес утворення відходів від руйнувань, про що свідчить Порядок виконання робіт з демонтажу об'єктів, пошкоджених або зруйнованих внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 474. П. 16 цього Порядку встановлено, що документація з демонтажу розробляється з урахуванням максимального збереження придатних для подальшого застосування конструкцій та матеріалів [18]. Ця норма має подвійну мету — зберегти конструкції та матеріали для використання за призначенням, а також запобігти необґрунтованому утворенню відходів. Ще одним прикладом є параграф 1 ст. 11 Директиви 2008/98/ЄС, де зафіксовано обов'язок держав-членів вживати заходів щодо просування селективного демонтажу, щоб уможливити вилучення та безпечно управління небезпечними речовинами і полегшити повторне використання та високоякісній рециклінг [9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, хоча законодавство ЄС і не визначає специфіки регулювання відносин у сфері управління відходами від руйнувань у силу відомих причин, окремі його підходи можуть бути корисними для розбудови правових засад управління згаданими відходами в Україні. Найпершим із них є ієрархія управління відходами, правила застосування якої є гнучкими і чутливими до фактичних екологічних наслідків здійснення тих чи інших операцій з відходами. На відміну від європейської моделі, ієрархія управління відходами в законодавстві України отримала форму імперативу, відступ від якого на підставі екологічних міркувань є неможливим. Хибність національної ієрархії, яка є зразком надмірно жорстких вимог і «позолочування» норм права ЄС, можна побачити на прикладі азбестовмісних компонентів відходів від руйнувань, використання яких у технологічних процесах та під час здійснення будівельно-монтажних робіт на будь-яких об'єктах заборонено Законом України «Про систему громадського здоров'я».

Запобігання утворенню відходів як найвища ланка в ієрархії управління ними має помітні особливості у разі її застосування до відходів від руйнувань. По-перше, запобіжним характером відзначається діяльність, яка передбачає уникнення змішування небезпечних компонентів із безпечними і збільшення таким чином обсягу небезпечних відходів від руйнувань. По-друге, запобіжні заходи мають вживатися

під час демонтажу пошкоджених або зруйнованих об'єктів для збереження придатних для подальшого використання конструкцій та матеріалів. У законодавстві ЄС також є обов'язок держав-членів щодо просування селективного демонтажу, виконання якого дає змогу відокремити небезпечні компоненти від безпечних, а також попередити змішування різних фракцій, придатних до рециклінгу.

У подальших дослідженнях доцільно ідентифікувати інші підходи та інструменти права ЄС, які транспоновані у національне законодавство неналежним чином (у спотвореному вигляді, із необгрунтованим завищенням вимог тощо) або не враховувалися під час адаптації і мають потенціал для вдосконалення правового регулювання відносин у сфері управління відходами від руйнувань.

Література

1. Марцинюк Є. О., Хандогіна О. В. Ключові характеристики відходів від руйнувань та їх врахування в управлінських практиках громад. *Комунальне господарство міст*. 2025. Т. 2. Вип. 190. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-2-190-56-62>
2. Красіліч Н. Д. Еколого-правові аспекти управління відходами, що утворилися внаслідок руйнувань, спричинених воєнними діями. *Приватне та публічне право*. 2024. № 2. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.2.4>
3. Про затвердження Порядку управління відходами, що утворилися у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1073. URL: <https://surl.li/japtaj> (дата звернення: 11.12.2025).
4. Гафурова О. В., Новак Т. С. Інформація про відходи, що утворюються внаслідок війни: питання правового забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 349–355. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.58>
5. Койнова І. Екологічне управління відходами війни в Україні. *Географічна освіта і наука: виклики і поступ*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 140-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 18–20 травня 2023 р.) / відповід. редактори: В. Біланюк, Є. Іванов. У 3-ох томах. Львів : Простір-М, 2023. Т. 3. С. 52–56.
6. Потіп М. М. Правове регулювання використання відходів війни як ресурсу для відновлення України. *Нове українське право*. 2023. Вип. 3. С. 106–114. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.15>
7. Синчанський С. О. Правовий режим відходів війни, що утворилися внаслідок воєнних дій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Вип. 89. Ч. 2. 2025. С. 299–305. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.45>
8. Таран О. В. Поняття «відходи від руйнувань» за законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 90. Ч. 3. С. 74–81. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.10>
9. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. *EUR-Lex*. URL: <https://surl.li/xlfutj> (дата звернення: 11.12.2025).
10. Construction and demolition waste. *European Commission*. URL: <https://surl.li/fpweun> (дата звернення: 11.12.2025).
11. EU Construction & Demolition Waste Management Protocol. 2016. 48 p. URL: <https://surl.li/qgbbbit> (дата звернення: 11.12.2025).
12. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20> (дата звернення: 11.12.2025).
13. Устименко В. А. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості : монографія / НАН України, ДУ «ІЕПД імені В. К. Макутова НАН України». Київ : Академперіодика, 2025. 452 с. URL: <https://surl.li/wbwgwr> (дата звернення: 11.12.2025).
14. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 р. № 2573-IX. <http://surl.li/knbzqt> (дата звернення: 11.12.2025).
15. Трегуб О. Правові аспекти управління відходами від руйнування будівель та споруд, що утворюються внаслідок бойових дій. *Law. State. Technology*. 2023. Вип. 4. С. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2023-4-3>
16. Трегуб О. А. Адаптація законодавства про відходи до права Європейського Союзу в умовах становлення нової якості життя. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 38–46.
17. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 р. № 1353-р. URL: <https://surl.li/bt1hru> (дата звернення: 11.12.2025).
18. Про затвердження Порядку виконання робіт з демонтажу об'єктів, пошкоджених або зруйнованих внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 474. URL: <https://surl.li/jpikvm> (дата звернення: 11.12.2025).

References

1. Martsyniuk, Ye.O., Khandohina, O.V. (2025). Kliuchovi kharakterystyky vidkhodiv vid ruinuvan ta yikh vrakhuvannia v upravlinskykh praktykakh hromad [Key characteristics of war-related debris and their implications for local waste management]. *Komunalne hospodarstvo mist*, 2 (190), 56–62. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-2-190-56-62> [in Ukrainian].
2. Krasilich, N.D. (2024). Ekolocho-pravovi aspekty upravlinnia vidkhodamy, shcho utvorylysia vnaslidok ruinuvan, sprychynenykh voiennymi diiamy [Environmental and legal aspects of waste management formed as a result of the destruction caused by military actions]. *Pryvatne ta publichne pravo*, 2, 20–26. <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.2.4> [in Ukrainian].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Pro zatverdzhennia Poriadku upravlinnia vidkhodamy, shcho utvorylysia u zviazku z poshkodzhenniam (ruinuvanniam) budivel ta sporud vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii abo provedenniam robot z likvidatsii yikh naslidkiv ta vnesennia zmin do deiakyykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.09.2022 r. № 1073* [On the Approval of the Procedure for Managing Waste Generated as a Result of Damage (Destruction) of Buildings and Structures Due to Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage, or Remediation Works and on Amendments to Certain Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of September 27, 2022 No. 1073]. Retrieved from <https://surl.li/japtaj> [in Ukrainian].
4. Hafurova, O.V., Novak, T.S. (2023). Informatsiia pro vidkhody, shcho utvoriuiutsia vnaslidok viiny: pytannia pravovo-ho zabezpechennia [Information on waste generated as a result of war: the issue of legal protection]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*, 79(1), 349–355. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.58> [in Ukrainian].
5. Koinova, I. (2023). Ekolohichne upravlinnia vidkhodamy viiny v Ukraini [Environmental management of war-related waste in Ukraine]. *Heohrafichna osvita i nauka: vyklyky i postup*, 3, 52–56 [in Ukrainian].
6. Potip, M.M. (2023). Pravove rehuliuвання vykorystannia vidkhodiv viiny yak resursu dlia vidnovlennia Ukrainy [Legal regulation of the use of war waste as a resource for the reconstruction of Ukraine]. *Nove ukrainske pravo*, 3, 106–114. <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.15> [in Ukrainian].
7. Synchanskyi, S.O. (2025). Pravovyi rezhym vidkhodiv viiny, shcho utvorylysia vnaslidok voiennykh dii v Ukraini [Legal regime of war waste generated as a result of military operations in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*, 89(2), 299–305. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.45> [in Ukrainian].
8. Taran, O.V. (2025). Poniattia «vidkhody vid ruinuvan» za zakonodavstvom Ukrainy [The concept of «demolition waste» under the legislation of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*, 90(3), 74–81. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.10> [in Ukrainian].
9. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. Retrieved from <https://surl.li/xfutj> [in English].
10. Construction and demolition waste. Retrieved from <https://surl.li/fpweun> [in English].
11. European Commission. (2016). EU Construction & Demolition Waste Management Protocol, 48 p. Retrieved from <https://surl.li/qgbbt> [in English].
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *Pro upravlinnia vidkhodamy: Zakon Ukrainy vid 20.06.2022 r. № 2320-IX* [On Waste Management: Law of Ukraine of June 20, 2022 No. 2320-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20> [in Ukrainian].
13. Ustymenko, V.A. (2025). Adaptatsiia natsionalnoho zakonodavstva do prava Yevropeiskoho Soiuzu: osnovy, kryterii, vymiry stiikosti [Adaptation of national legislation to European Union law: principles, criteria, and dimensions of sustainability]. *Akademperiodyka* [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *Pro systemu hromadskoho zdorovia: Zakon Ukrainy vid 06.09.2022 r. № 2573-IX* [On the Public Health System: Law of Ukraine of September 6, 2022 No. 2573-IX]. Retrieved from <http://surl.li/knbzqt> [in Ukrainian].
15. Trehub, O. (2023). Pravovi aspekty upravlinnia vidkhodamy vid ruinuvannia budivel ta sporud, shcho utvoriuiutsia vnaslidok boiovykh dii [Legal aspects of management of demolition waste resulting from hostilities]. *Law. State. Technology*, 4, 16–22. <https://doi.org/10.32782/LST/2023-4-3> [in Ukrainian].
16. Trehub, O.A. (2019). Adaptatsiia zakonodavstva pro vidkhody do prava Yevropeiskoho Soiuzu v umovakh stanovlennia novoi yakosti zhyttia [Adaptation of waste legislation to the European Union law under conditions of establishing a new quality of life]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 21, 38–46 [in Ukrainian].
17. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Pro zatverdzhennia Natsionalnoho planu upravlinnia vidkhodamy do 2033 roku ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakyykh aktiv: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2024 r. № 1353-r* [On the Approval of the National Waste Management Plan until 2033 and the Repeal of Certain Acts: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 27, 2024 No. 1353-r]. Retrieved from <https://surl.li/btihru> [in Ukrainian].
18. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Pro zatverdzhennia Poriadku vykonannia robot z demontazhu ob'ektiv, poshkodzhennykh abo zruinovanykh vnaslidok nadzvychainykh sytuatsii, voiennykh dii abo terorystychnykh aktiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.04.2022 r. № 474* [On the Approval of the Procedure for Carrying Out Demolition Works on Facilities Damaged or Destroyed as a Result of Emergencies, Military Actions or Terrorist Acts: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 19, 2022 No. 474]. Retrieved from <https://surl.li/jpikvm> [in Ukrainian].